

Utslagning och ekonomisk politik

I nedanstående artikel intervjuas Bo Södersten om sambandet mellan ekonomisk politik och behovet av arbetsvård. Det sambandet är påtagligt enligt Södersten. Det motiverar en effektivare sysselsättningspolitik från samhällets sida och ett ökat socialt ansvar för företagen.

Bo Södersten är professor i ekonomi vid Göteborgs universitet och tillförordnad chef för det nybildade socialforskningsinstitutet.

Bo Södersten

Syftet med denna intervju är att söka sätta in utslagningen och därmed arbetsvårdsbehovet i ett sammanhang med den allmänna ekonomiska politiken. Det är inte fråga om någon analys — endast ett aktualiserande av några frågeställningar, som ter sig relevanta. Inte minst för dem, som inom socialvård, arbetsvård och andra delsystem kämpar en ojämnhet med ökande behov och knappa resurser känns det angeläget, att vidga perspektivet för att se hur problemen genereras och hur de skulle kunna angripas på ett annat plan. Den kortfattade intervjun med Bo Södersten förefaller att innehålla viktiga utgångspunkter för en fördjupad analys av problemen i just detta perspektiv.

SMT: Finns det överhuvudtaget ett samband mellan arbetsvårdsbehovet och den ekonomiska politiken?

Södersten: Arbetsvårdsbehovet är inte oberoende av den allmänna sysselsättningsnivån. Inom gruppen arbetsvårdsbehövande finns ett spektrum av problem men också olika grader av arbetshinder. Många skulle säkert finna anställningar på öppna marknaden om det allmänna

sysselsättningsläget vore bättre. Slutsatsen av det blir, att en aktiv ekonomisk politik, som höjer sysselsättningsnivån, också skulle lösa en del av problemet med det växande arbetsvårdsbehovet.

SMT: Utslagningen av arbetskraft, som icke anses fylla företagens lönsamhetskrav, utgör enligt vissa bedömningar ett ofrånkomligt pris för effektiviseringen av näringslivet och därmed för de materiella framstegen. Det pris som här avses kan bestå i mätbara samhällskostnader såsom pensionskostnader, arbetsvårdskostnader etc, men också i immateriella välfärdsluster i form av minskad jämlikhet, trygghet, självkänsla etc. Vad vet man i verkligheten om detta pris? Kan man ställa pris mot nytta och göra medvetna, rationella avvägningar?

Södersten: Tyvärr är det en primitiv syn som gäller på det här området. Det är ofta redan ur företagsekonomisk synpunkt fel att se insatser för att förbättra företagsdemokratien och den fysiska arbetsmiljön som kostnader. Den bedömningen kan stödjas på omfattande erfarenheter. Ett par exempel:

Hög personalomsättning är ett "sjukdomstecken", ett tecken på att arbetsmiljön i olika avseenden är otillfredsställande. Personalomsättningen åsamkar också företagen stora kostnader. Trots detta accepterar många företag en orimligt hög personalomsättning, delvis beroende på att man kan övervältra en del av kostnaderna för rekryteringen av personal på samhället.

Ett annat exempel är invandringspolitiken. I betydande omfattning har man låtit lågutbildad utländsk arbetskraft ta över istället för att göra något åt de arbetsmiljöproblem, som har skapat svårigheter att behålla och rekrytera tillgänglig inhemsk arbetskraft. Det är kortsiktigt ur företags-ekonomisk synpunkt. Det är att bortse från de sociala följdkostnaderna och det är inhumant mot de invandrare, som ofta förs in i besvärliga miljö-och relationsproblem.

Svensk ekonomi företer i det här avseendet märkliga drag. Den har inte präglats av det förutseende, som man kunde vänta sig, främst med hänsyn till fackföreningsrörelsens styrka. Det finns ett konventionellt och onyanserat tänkande, grundat på kortsiktiga vinsthänsyn.

SMT: Du har i en tidningsartikel hävdad, att samhället i växande omfattning har socialiserat företagens kostnader. Vilka kostnader avser du då? Skulle en annan kostnadsfördelning mellan samhället och företagen kunna medföra en ökad benägenhet hos företagen att behålla men också anställa arbetskraft med begränsningar i arbetskapateten?

Södersten: Det jag avser är t. ex. samhällskostnader av typ kommunikationer, bostäder, skolor och teknisk service. Det är rörlighets- och omställningskostnader för arbetskraften och det är utbildning, som för såväl samhället som den enskilde kan representera stora kostnader, men som ur företagets synpunkt inte åsätts någon kostnad.

Kostnadsfördelningen i de här avseendena kan till exempel ha stor betydelse vid ett lokaliseringsbeslut. Det borde vara ett grundläggande krav, att företagets interna kostnads-kalkyl förs in i en total-kalkyl där också samhällskostnaderna beak-

tas. Härutöver bör hänsyn tas till individernas preferenser ifråga om miljö, region etc.

Gäller beslutet en strukturell förnyelse blir frågan mera komplicerad. Först bör konstateras, att tillväxten är nödvändig för att få utrymme att tillgodose de eftersatta grupperna. Det är lätt att förblindas av medeltalen för tillväxten. En årlig tillväxt på t. ex. 3 % innebär inte en lika stor välständsökning för alla. Det är alltid de starka grupperna i samhället, som lyckas ta ut mest av den samlade välständsökningen. Den effekten måste utjämnas genom transfereringssystemen. Men i ett tillstånd av stagnation utsätts transfereringssystemen för svåra påfrestningar.

Det är därför nödvändigt att bibehålla och helst höja takten i förnyelsen av svenskt näringsliv. Inom industrin minskar antalet anställda sedan en tid tillbaka. Det sammanhänger med att det rationaliseras inom ramen för en given struktur. Någon nämnvärd expansion i nya riktningar är det inte fråga om. Det här problemet kräver, att den traditionella ekonomiska politiken kompletteras med en aktivare strukturpolitik. Den bör innebära ett längre gående samarbete mellan staten och näringslivet i syfte att lansera och finansiera nya företag och branscher. Det förutsätter bl. a. resurser för långsiktiga analyser av utvecklingen på såväl marknadssidan som den produktionstekniska sidan. Exempel är petrokemin, data-branschen och läkemedelsbranschen.

SMT: Kan inte fördelningen av kostnadsansvaret ha mera direkt betydelse också i samband med beslut om strukturell förnyelse? En omfattande omläggning av den tekniska produktionsprocessen kräver ofta lång planeringstid. Teknologiska innovationer och företagsekonomiska kalkyler utgör avgörande förutsättningar för processutformningen. Hänsyn till arbetskraften torde spela en underordnad roll. Skulle inte ett ökat ansvar för de sociala kostnaderna medföra en ökad benägenhet att på ett tidigt stadium i planeringen av den tekniska förnyelsen beakta behovet av sådana anpassningar att meningsfull sysselsättning kan beredas all tillgänglig arbetskraft?

Södersten: Jo, man måste komma fram till att företagen får ett ökat socialt ansvar. Det är en fråga som sammanhänger med den grundläggande synen på företagets roll och maktstrukturen inom dem. Ser man företaget inte bara som ett producerande system utan som ett mera integrerat socialt system ligger det inget främmande i att företaget engageras i sådana sociala funktioner som bostadsförsörjning, social service och ansvar för den individuella välfärden. Arbetsgemenskapen kan då få vidare betydelse än nu.

SMT: Föreligger det dock inte en konflikt mellan å ena sidan det krav på lönsamhet, som anses

vara ett viktigt incitament till expansion och teknisk förnyelse, och å andra sidan önskemålet om en annan fördelning av ansvaret för sociala kostnader?

Södersten: De sociala kostnaderna finns där under alla förhållanden och till sist skall de betalas ur samma produktion, antingen det sker via stat och kommun eller inte. Den offentliga sektorn anklagas ofta för snabb ansvällning och bristande effektivitet. Från sådana utgångspunkter borde en rimlig slutsats vara, att redan inom företagen söka lösa de problem, som eljest med nödvändighet genererar en expansion av den offentliga sektorn.

Prenumerera

för år 1973

på

Socialmedicinsk Tidskrift

Prenumerationspris:
Helår kr 40, halvår kr 25
För studerande helår kr 20
Kollektivprenumeration kr 35
(minst 25 ex. pren. direkt hos redaktionen)

SOCIALMEDICINSK TIDSKRIFT

Postadress: Fack 104 01 Stockholm 60. Tel. 08/83 20 83, 87 34 91. Postgiro 11 79-1